



ДОПОВІДЬ ЩОДО СИТУАЦІЇ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1 грудня 2024 року – 31 травня 2025 року



ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Фото обкладинки

Житловий будинок, пошкоджений внаслідок обстрілу Миколаєва баражувальними боеприпасами
10 квітня 2025 року.

Це неофіційний переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою; у випадку
розбіжностей просимо звертатися до оригіналу
англійською мовою.

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй з прав людини**

ДОПОВІДЬ ПРО СИТУАЦІЮ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1 грудня 2024 р. – 31 травня 2025 р.



**ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ**
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

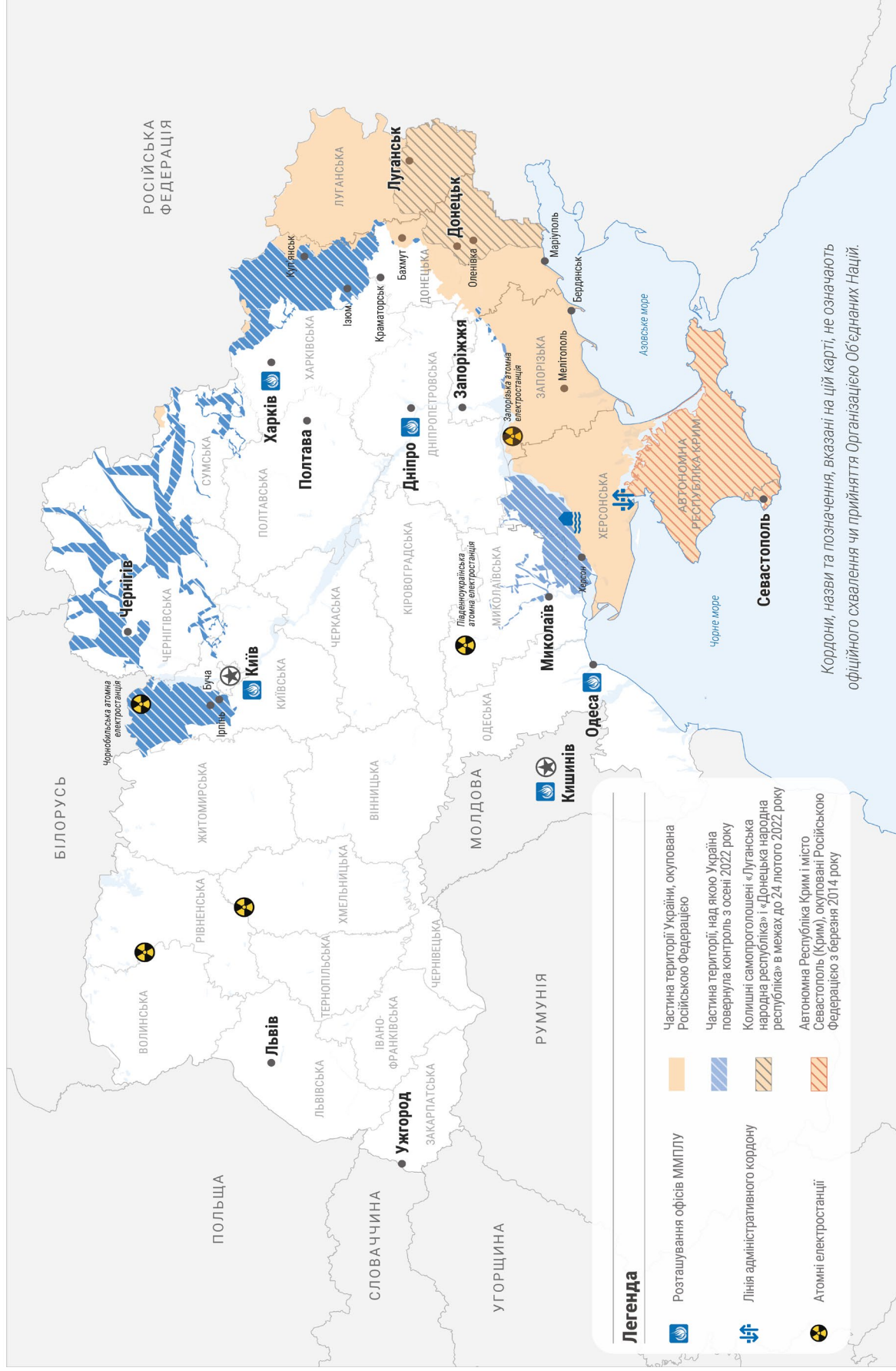
Україна

Зміст

I.	Резюме	1
II.	Методологія УВКПЛ.....	1
III.	Вплив бойових дій на цивільних осіб.....	2
A.	Використання вибухової зброї з широкою зоною ураження в населених пунктах.....	4
	Атаки з використанням осколкових боеголовок, які детонували в повітрі.....	4
	Атаки з використанням касетних боеприпасів.....	5
B.	Зростання кількості жертв серед цивільних осіб внаслідок атак безпілотників малого радіусу дії	5
C.	Атаки на медичні заклади	6
D.	Атаки на енергетичну інфраструктуру.....	6
E.	Використання дітей у збройному конфлікті	7
IV.	Військовополонені.....	8
A.	Українські військовополонені, яких утримує Російська Федерація	8
	Страти українських військовослужбовців, захоплених у полон російськими збройними силами	8
	Катування, жорстоке поводження та смерть українських військовополонених у полоні Російської Федерації.....	9
	Кримінальне переслідування українських військовополонених за безпосередню участь у бойових діях .	10
B.	Військовополонені Російської Федерації та третіх країн, яких утримує Україна.....	10
	Страти російських військовослужбовців українськими збройними силами.....	10
	Катування та жорстоке поводження з військовополоненими, яких утримує Україна	10
	Публічна демонстрація військовополонених.....	11
V.	Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.....	11
VI.	Права людини на окупованій Російською Федерацією території	12
A.	Право на життя, фізичну та психічну недоторканність, свободу та безпеку.....	12
	Смерть, катування та жорстоке поводження з українськими затриманими цивільними особами	12
	Відсутність інформації про долю та місцезнаходження затриманих	13
B.	Закон окупації	13
	Житлові, земельні та майнові права	14
C.	Свобода вираження поглядів, думок, зібрань і віросповідання	16
D.	Право на сімейне життя.....	17
VII.	Права людини на підконтрольній Уряду України території.....	18
A.	Здійснення правосуддя	18
	Поводження та кримінальне переслідування осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом.....	18
B.	Свобода віросповідання	19
C.	Економічні, соціальні та культурні права.....	19
	Евакуація людей старшого віку та людей з інвалідністю з прифронтових районів.....	19
VIII.	Відповідальність та репарації	20
	Національне законодавство щодо репарацій.....	20
	Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України	21
	Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України.....	21
IX.	Технічне співробітництво та розбудова потенціалу.....	21
X.	Рекомендації.....	22

УКРАЇНА: МОЇТОРІНГОВА МІСІЯ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Станом на 31 травня 2025 року



I. РЕЗЮМЕ

1. У період з 1 грудня 2024 року до 31 травня 2025 року внаслідок насильства, пов'язаного з конфліктом, загинули 968 цивільних осіб, ще 4807 були поранені, що становить зростання на 37% порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Переважна більшість жертв припала на підконтрольну Уряду України територію, де російські збройні сили проводили активні наступальні операції з метою захоплення нових територій уздовж лінії фронту. Основними причинами жертв стало використання вибухової зброї з широкою зоною ураження в міських районах по всій країні, а також посилене застосування бойових безпілотників малого радіусу дії. Впродовж звітного періоду зафіксовано щонайменше п'ять цілеспрямованих ударів російських збройних сил по лікарнях, деякі з яких були обстріляні неодноразово.
2. Спостерігалось зростання кількості випадків, коли невстановлені особи контактували з дітьми в Україні через соціальні мережі та пропонували їм грошову винагороду за вчинення диверсій, зокрема підпалів і встановлення саморобних вибухових пристроїв, спрямованих проти українських військових об'єктів та цивільного населення. Деякі з цих дітей загинули під час виконання таких дій; інших було затримано, їм висунуто серйозні кримінальні обвинувачення.
3. Продовжувалися масові порушення прав українських військовополонених, які перебувають у полоні російських збройних сил. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) задокументувало достовірні свідчення про щонайменше 35 випадків страт українських військовополонених впродовж звітного періоду. Це узгоджується зі зростанням кількості страт, задокументованих з кінця серпня 2024 року. Звільнені українські військові надали детальні свідчення про нещодавні факти катувань, жорстокого поводження, зокрема сексуального насильства, та про нелюдські умови утримання у місцях позбавлення волі, що перебувають під контролем Російської Федерації. Їхні свідчення підтверджують раніше зроблені висновки про широкомасштабне та систематичне застосування катувань. Звільнені цивільні особи, які перебували в ув'язненні під контролем російської влади, також повідомили про катування, жорстоке поводження і жахливі умови утримання, підтверджуючи раніше виявлені тенденції.
4. Військовополонені, яких утримувала Україна, повідомляли про випадки катувань та жорстокого поводження на етапі транзиту, до їхнього прибуття до офіційних місць інтернування.
5. На окупованій Російською Федерацією території України російська влада посилила тиск на місцевих мешканців, змушуючи їх приймати громадянство Російської Федерації або залишити цю територію. Це супроводжувалося ухваленням нових законів та указів, які обмежували доступ до базових послуг, як-от пенсійного забезпечення та медичної допомоги, для осіб без громадянства Російської Федерації або без зареєстрованого постійного проживання. Окупаційна влада також застосовувала адміністративні штрафи до мешканців за законні прояви української культурної ідентичності або за критику влади, паралельно посилюючи практику експропріації приватної власності, переважно тієї, що належить внутрішньо переміщеним українцям, що є порушенням норм міжнародного гуманітарного права (МГП).
6. На території, підконтрольній Уряду України, тривала практика кримінального переслідування осіб, звинувачених у співпраці з окупаційною владою, за виконання дій, які згідно з МГП могли законно вимагатися. Крім того, чоловікам і надалі відмовляли у праві на альтернативну (невійськову) службу з міркувань совісті. Люди старшого віку та особи з інвалідністю продовжували стикатися з труднощами під час евакуації із зон бойових дій, а також із доступом до належного й фінансово доступного житла після переміщення. Вони залишались особливо вразливими до інституціоналізації.

II. МЕТОДОЛОГІЯ УВКПЛ

7. Ця доповідь ґрунтується на діяльності Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ).¹ Впродовж звітного періоду ММПЛУ здійснила 186 польових візитів, 48 візитів до місць позбавлення волі

¹ ММПЛУ була направлена в Україну 14 березня 2014 року для моніторингу ситуації з правами людини на всій

та 48 візитів до колективних центрів для внутрішньо переміщених осіб та лікарень, провела моніторинг 20 судових засідань, а також опитала 1879 постраждалих осіб і свідків можливих порушень міжнародного права прав людини та гуманітарного права. Крім того, було проведено інтерв'ю з членами їхніх сімей, адвокатами, представниками органів державної влади, громадянського суспільства та іншими особами.² У доповіді також використано інформацію з судових матеріалів, офіційних документів і релевантних джерел, зокрема відкритих.

ДІЯЛЬНІСТЬ УВКПЛ ЗА ЗВІТНИЙ ПЕРІОД



Дата створення: 25 червня 2025 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

8. Перевірка повідомлень про можливі порушення на окупованій території України часто ускладнюється або затримується через низку перешкод. Російська Федерація, попри неодноразові звернення, не надала УВКПЛ доступу для проведення незалежного моніторингу. Люди, які намагаються залишити окуповану територію, стикаються з труднощами через відсутність офіційних пунктів перетину, велику кількість блокпостів на окупованій території та необхідність долати тривалі маршрути через територію Російської Федерації. Крім того, багато осіб не наважуються передавати інформацію телефоном або через електронні засоби зв'язку, побоюючись прослуховування або перехоплення комунікацій.
9. Висновки включаються до доповіді, якщо відповідають стандарту «достатні підстави вважати», а саме, на основі сукупності перевіреної інформації, звичайний неупереджений спостерігач мав би розумні підстави вважати, що факти відбулися так, як описано, та де зроблено юридичні висновки, що ці факти відповідають усім елементам порушення.

III. ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ

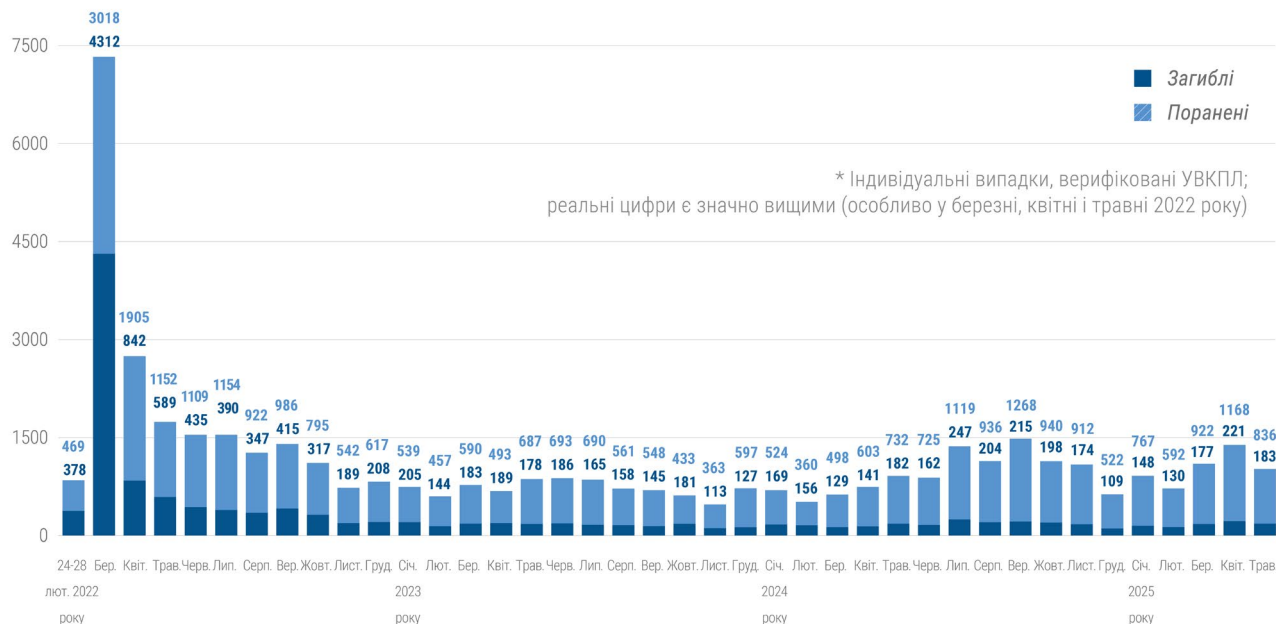
10. Значна кількість жертв серед цивільних осіб у звітний період стала наслідком тривалих інтенсивних бойових дій на лінії фронту, ракетних ударів з боку Російської Федерації, атак із застосуванням різних типів боєприпасів, що відбувалися майже одночасно у міських районах, а також активного використання бойових безпілотників малого радіусу дії. У грудні 2024 року та лютому 2025 року кількість загиблих і поранених була відносно нижчою, проте в березні та квітні 2025 року спостерігалось суттєве загострення,

території України з особливою увагою до Автономної Республіки Крим, східних і південних регіонів України, підготовки доповідей і внесення рекомендацій Урядові та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у галузі прав людини. Докладніше див. у документі A/HRC/27/75, пп. 7-8.

² Загалом за звітний період УВКПЛ опитало 419 жінок, 375 чоловіків, 5 дівчаток та 3 хлопчиків.

з показниками втрат, що дорівнюють показникам вересня-жовтня 2024 року. За цей період загинули щонайменше 968 цивільних осіб, а 4 807 отримали поранення (3 108 чоловіків, 2 363 жінки, 167 хлопчиків та 137 дівчат), що на 37 відсотків перевищує кількість жертв за той самий період попереднього року (904 загинили і 3 314 поранених). Серед загинилих та поранених – 22 працівники медичних установ, 9 гуманітарних працівників та 24 представники служб екстреної допомоги. Переважна більшість постраждалих (95 відсотків – 918 загинилих і 4 557 поранених) перебували на підконтрольній Уряду України території, у той час як решта (5 відсотків – 50 загинилих і 250 поранених) – на окупованій території.

ЖЕРТВИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ З 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ, ПО МІСЯЦЯХ*



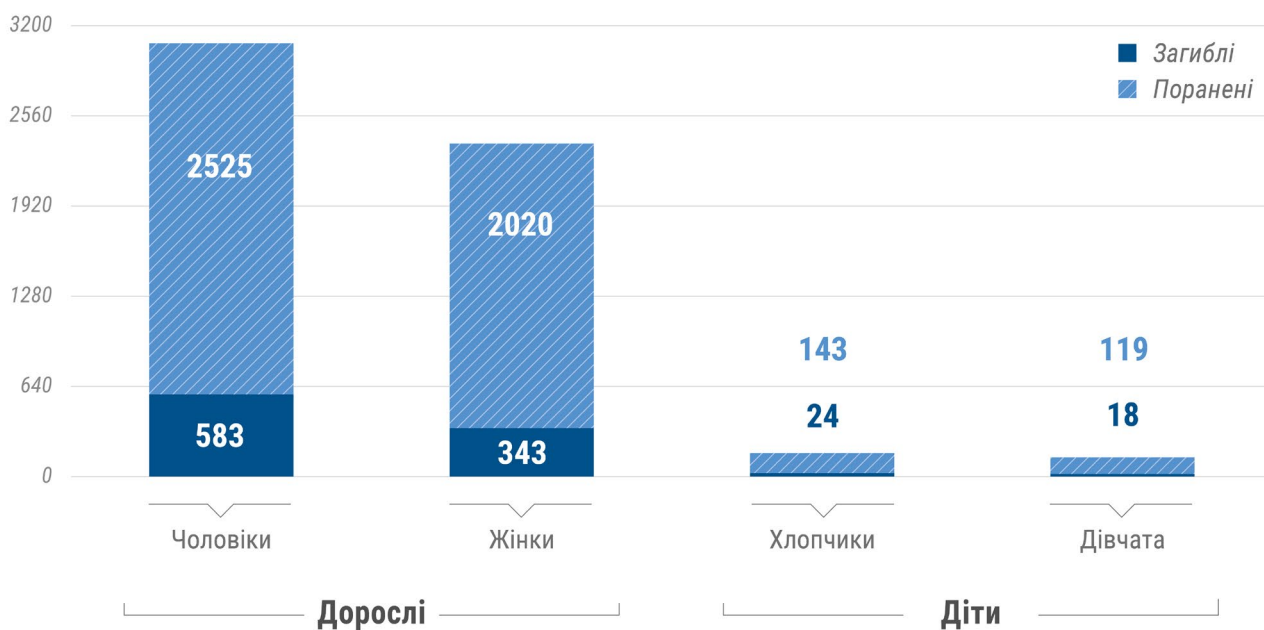
Дата створення: 25 червня 2025 року

Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

11. За даними російської влади, внаслідок нападів, здійснених українськими збройними силами в 11 регіонах Російської Федерації, загинули 99 цивільних осіб, ще 648 отримали поранення. УВКПЛ змогло встановити особи частини постраждалих; однак остаточна перевірка обставин цих інцидентів ускладнена через обмежений доступ і нестачу достовірної відкритої інформації.

ЖЕРТВИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ЗА ВІКОМ ТА СТАТТЮ

з 1 грудня 2024 року до 31 травня 2025 року



Дата створення: 25 червня 2025 року

Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

А. Використання вибухової зброї з широкою зоною ураження в населених пунктах

12. Продовження використання зброї вибухової дії з широкою зоною ураження в густонаселених районах спричинило значну кількість жертв серед цивільного населення у звітному періоді. Зафіксовано, що ракети, баражувальні боеприпаси та авіабомби спричинили 46% усіх випадків загибелі та поранень цивільних осіб в Україні, переважно в міських районах.
13. МГП зобов'язує сторони збройного конфлікту застосовувати такі засоби чи методи ведення бойових дій, які за наявних обставин дозволяють розрізнити військові цілі та цивільне населення чи об'єкти,³ а також вживати всіх можливих запобіжних заходів для запобігання або мінімізації шкоди цивільним особам і майну. Це передбачає перевірку правомірності цілей, а також вибір тактики та озброєння, які дозволяють уникнути або щонайменше мінімізувати випадкові втрати серед цивільних осіб⁴ Повсюдне застосування вибухової зброї з широкою зоною ураження в населених пунктах, як правило, несумісне з принципами пропорційності та запобіжними заходами згідно з МГП. Також заборонені невідбіркові атаки через передбачувану небезпеку для цивільних осіб і неможливість контролю впливу такої зброї в густонаселених районах.

Атаки з використанням осколкових боеголовок, які детонували в повітрі

14. Щонайменше під час трьох атак російські збройні сили застосували ракети з осколкою биеголовками, що детонували в повітрі, вражаючи велику відкриту площу. Внаслідок цих ударів загинули 52 цивільні особи (20 чоловіків, 21 жінка, 9 хлопчиків і 2 дівчинки), ще 270 осіб зазнали поранень (155 жінок, 84 чоловіки, 16 дівчаток і 15 хлопчиків). Використання такого виду зброї в густонаселених районах, у час та за обставин, коли можна було передбачити значну кількість жертв серед цивільних осіб, зокрема дітей, ймовірно, є невідбірковою атакою.
15. 4 квітня 2025 року, близько 19:00, у Кривому Розі (Дніпропетровська область) балістична ракета з осколкою биеголовкою, випущена збройними силами Російської Федерації, вибухнула в повітрі над

³ Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 51, звичаєве правило МКЧХ 12.

⁴ Додатковий протокол до Женевських конвенцій, стаття 57.

парком, дитячим майданчиком та рестораном. Тисячі осколків уразили житловий район. Внаслідок удару загинули 20 цивільних осіб (8 чоловіків, 3 жінки, 7 хлопчиків і 2 дівчинки), більшість з яких перебували на дитячому майданчику. Ще 63 особи отримали поранення, серед них щонайменше 11 дітей. Цей напад забрав найбільшу кількість життів дітей за весь період повномасштабного вторгнення, підтверджений УВКПЛ.

16. Міністерство оборони Російської Федерації визнало цей напад, заявивши, що метою атаки були українські та іноземні військовослужбовці, які перебували в ресторані. УВКПЛ здійснило низку візитів на місце події, провело інтерв'ю з місцевими мешканцями, свідками та працівниками закладу, переглянуло відеозаписи, зняті до і під час атаки, і не виявило жодних ознак присутності військових на місці удару.
17. Під час іншого нападу, вранці 13 квітня 2025 року, на релігійне свято, коли багато людей перебували на вулиці, дві балістичні ракети, випущені російськими збройними силами, уразили історичний центр міста Суми з інтервалом у кілька хвилин. Перша ракета влучила в будівлю Сумського державного університету, друга вибухнула в повітрі приблизно за 200 метрів, розкидавши фрагменти по прилелій території, де перебувало багато людей. Російське Міністерство оборони визнало напад, заявивши, що метою атаки було скупчення українських військовослужбовців. За даними УВКПЛ, внаслідок обох ударів загинула щонайменше 31 цивільна особа (18 жінок, 11 чоловіків і 2 хлопчики), ще 105 були поранені (57 жінок, 34 чоловіки, 7 хлопчиків і 7 дівчаток). Більшість жертв припадає на другий удар, в основному це були перехожі, пасажери громадського транспорту або люди, які поспішали надати допомогу постраждалим після першої атаки.

Атаки з використанням касетних боєприпасів

18. УВКПЛ задокументувало низку випадків використання касетних боєприпасів як на окупованій території України, так і на підконтрольній Уряду України території. Застосування касетних боєприпасів у населених пунктах є несумісним із МГП через їхній невибірковий характер.
19. Зокрема, увечері 7 березня 2025 року кілька боєприпасів влучили в житловий район міста Добропілля Донецької області. Внаслідок удару загинули 11 цивільних осіб (7 чоловіків і 4 жінки), ще 48 отримали поранення (21 чоловік, 21 жінка, 3 хлопчики та 3 дівчинки). За висновками УВКПЛ, під час атаки російські збройні сили використали щонайменше три типи озброєння, зокрема балістичну ракету, яка влучила в ринок, та ракети реактивної системи залпового вогню (РСЗВ). На підставі аналізу уламків боєприпасів, опитування свідків і вивчення місця події, УВКПЛ дійшло висновку, що РСЗВ, ймовірно, була оснащена касетними боєприпасами, що й призвело до численних жертв.
20. Російська окупаційна влада також повідомила про застосування Україною касетних боєприпасів на окупованих територіях, зокрема в місті Горлівка Донецької області. Хоча УВКПЛ не змогло незалежно перевірити тип використаного озброєння у кожному випадку чи підтвердити всі повідомлені жертви серед цивільних осіб (див. пункт 8), в окремих випадках наявні фото- та відеоматеріали, а також характер пошкоджень свідчать про ймовірне застосування касетних боєприпасів. Наприклад, 31 січня 2025 року на території житлового району Горлівки, за повідомленнями, було застосовано два 155-мм артилерійські снаряди з касетними боєприпасами, внаслідок чого щонайменше шість цивільних осіб зазнали поранень.

В. Зростання кількості жертв серед цивільних осіб внаслідок атак безпілотників малого радіусу дії

21. Внаслідок атак із використанням безпілотників малого радіусу дії⁵ загинули щонайменше 207 цивільних осіб, ще 1365 отримали поранення. У період з грудня 2024 року до лютого 2025 року такі атаки призвели до більшої кількості жертв серед цивільних осіб в Україні, ніж від будь-якого іншого типу озброєння.
22. Близько 96% усіх жертв серед цивільних осіб від ударів безпілотників малого радіусу дії (190 загиблих і 1314 поранених) припадають на підконтрольну Уряду України територію. Хоча ці удари фіксувалися

⁵ Більш детальну інформацію про ці види зброї див. у доповіді УВКПЛ «Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 вересня – 30 листопада 2024 року», грудень 2024 року. Загалом УВКПЛ опитало 419 жінок, 375 чоловіків, 5 дівчаток і 3 хлопчиків протягом звітного періоду.

вздовж усієї лінії фронту, найбільше постраждали Херсон і його передмістя. Інцидент, який спричинив найбільшу кількість жертв, став напад 23 квітня вранці в місті Марганець Дніпропетровської області, коли безпілотник скинув боєприпас на автобус, що перевозив працівників гірничодобувного комбінату. Внаслідок цього загинуло 10 цивільних осіб (8 жінок і 2 чоловіки), ще щонайменше 57 (34 жінки і 23 чоловіки) дістали поранення. Близько 4% жертв серед цивільних осіб внаслідок дії безпілотників малого радіусу дії (17 загиблих і 51 поранений) були зафіксовані на окупованій території.

23. Безпілотники малого радіусу дії спричиняли загибель і поранення цивільних осіб, які пересувалися мотоциклами, велосипедами, легковими авто, автобусами або в каретах швидкої допомоги, доставляли гуманітарну допомогу, брали участь в евакуації, гуляли на вулиці або просто перебували на подвір'ї власного будинку. З огляду на здатність безпілотників передавати зображення в реальному часі, що дозволяє операторам спостерігати за цілями від першої особи, велика кількість жертв серед цивільних свідчить про те, що оператори не вжили належних запобіжних заходів для перевірки законності цілей або ж навмисно атакували цивільних, що є воєнним злочином.
24. Постійна загроза атак дронів посилила і без того складну гуманітарну ситуацію в районах уздовж лінії фронту, особливо в частинах Херсонської області, підконтрольних Уряду України. Це обмежує пересування цивільного населення та доступ до критично важливих послуг, включно з електро-, водо- і теплопостачанням. Атаки на гуманітарний транспорт і медичні автомобілі ускладнили доставку гуманітарної допомоги та надання екстрених послуг постраждалим.

С. Атаки на медичні заклади

25. Протягом звітного періоду російські збройні сили щонайменше п'ять разів здійснили удари по діючих медичних закладах. 10 грудня 2024 року балістична ракета влучила в будівлю в місті Запоріжжя, де функціонували два приватні медичні заклади. Внаслідок атаки загинули 11 цивільних осіб (8 жінок і 3 чоловіки), включно з чотирма медичними працівниками, ще 20 осіб (12 жінок, 7 чоловіків і 1 дівчина) отримали поранення. 20 грудня 2024 року дві керовані планерні авіабомби вдарили по Херсонському обласному онкологічному центру, де на момент атаки перебували щонайменше 15 осіб, включно з пацієнтами та медичним персоналом. Хоча постраждалих не було, лікарня зазнала серйозних пошкоджень.
26. У трьох інших випадках удари по лікарнях здійснювалися з використанням баражувальних боєприпасів. 14 березня 2025 року три таких боєприпаси влучили в лікарню в місті Золочів Харківської області, а 27 березня той самий заклад був уражений повторно – ще двома боєприпасами. 19 березня щонайменше п'ять баражувальних боєприпасів уразили лікарню в Краснопіллі Сумської області, завдавши суттєвих пошкоджень. Повторні удари по цих лікарнях можуть свідчити про їхнє цілеспрямоване ураження, що є порушенням норм МГП, згідно з яким медичні установи перебувають під особливим захистом.⁶

Д. Атаки на енергетичну інфраструктуру

27. Впродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало 115 нападів на об'єкти енергетичної інфраструктури по всій Україні. З них 91 атака сталася на підконтрольній Уряду України території. Це на 42% менше, ніж за попередні шість місяців.
28. Російські збройні сили здійснили чотири масштабні скоординовані удари по енергетичній інфраструктурі 13 і 25 грудня 2024 року, 15 січня та 7 березня 2025 року. Ці напади стали продовженням 11 аналогічних атак, зафіксованих у період з березня по листопад 2024 року. У звітному періоді атаки частіше були спрямовані на об'єкти газової інфраструктури, що спричинило пошкодження та перебої в постачанні газу цивільному населенню. УВКПЛ зафіксувало 21 такий напад, що суттєво перевищує показник попередніх шести місяців (5 атак).

⁶ Четверта Женевська конвенція, стаття 18; Додатковий протокол I до Женевських конвенцій (Додатковий протокол I), статті 12 та 48; звичаєві правила МГП 7 та 28 МКЧХ.

29. Із березня 2025 року атаки на енергетичні об'єкти переорієнтувалися з масштабних по всій території України на цілеспрямовані удари по окремих регіонах. Наприклад, на початку березня енергетична інфраструктура Одеської області зазнала атак протягом п'яти днів поспіль, що спричинило тимчасові відключення електроенергії. Водночас, із середини березня до середини квітня спостерігалось зменшення кількості таких атак, що частково збіглося з оголошеннями про припинення обстрілів такого характеру. Утім, повністю ці удари не припинилися.
30. На окупованій території України відбулося щонайменше 24 атаки українських збройних сил на об'єкти енергетичної інфраструктури. Більшість з них (21 випадок) сталися в районах, розташованих поблизу активної лінії фронту в Донецькій та Запорізькій областях. Наприклад, 5 березня безпілотники вразили електропідстанцію на окупованій території Запорізької області, що тимчасово позбавило електропостачання кілька населених пунктів.

Е. Використання дітей у збройному конфлікті

31. З початку повномасштабного вторгнення в Україну УВКПЛ отримало достовірні повідомлення про випадки, коли Російська Федерація залучала українських дітей на підконтрольній Уряду України території для стеження та передачі інформації про українських військових або для скоєння диверсій, зокрема підпалів військових об'єктів чи майна, пов'язаного з військовими.⁷ Більшість випадків мали схожу схему: з хлопчиками та дівчатками зв'язувалися через соціальні мережі, де давали дітям вказівки, як-от підпалити транспортний засіб військових або об'єкт залізничної інфраструктури, обіцяючи виплатити гроші після отримання відеопідтвердження підпалу. Українська влада повідомила про зростання кількості таких інцидентів у 2024 році, яке тривало і в звітному періоді. За даними Офісу Генерального прокурора у період з 1 грудня 2024 року до 31 травня 2025 року було розпочато кримінальні провадження щодо 95 неповнолітніх (72 хлопчиків і 23 дівчаток) за статтями, пов'язаними з національною безпекою.⁸
32. Хоча такий метод комунікації покликаний приховати відповідальну особу, аналіз змісту та контексту повідомлень свідчив про те, що відповідальні особи були пов'язані з Російською Федерацією. У деяких випадках правоохоронні органи України прямо повідомляли, що вони встановили зв'язок вербувальників з Російської Федерації на підставі використання російських телефонних номерів, типу завдань або запитуваної конфіденційної інформації (наприклад, моніторинг радіохвиль, переміщень та розташування українських збройних сил), а також через факти, що місця, інформацію про які отримували вербувальники, згодом ставали мішенню російських збройних сил.
33. З кінця 2024 року, завдання, які давали дітям, стали значно небезпечнішими та переросли у виготовлення або встановлення саморобних вибухових пристроїв (СВП). Офіс Генерального прокурора повідомив, що у звітному періоді ним було встановлено залучення 19 хлопчиків і 4 дівчаток до таких дій, що здійснювалися за вказівками вербувальників.⁹
34. Наприклад, після того, як 16-річна дівчинка опублікувала в соціальній мережі повідомлення про пошук роботи, в якому вона вказала свій вік, російськомовний чоловік надіслав їй голосові повідомлення, пропонуючи гроші за підпал автомобілів або доставку вибухівки до територіального центру комплектування чи інших державних установ в Одеській області. Він надіслав інструкції щодо того, які займисті речовини використовувати, способу здійснення підпалу та вказав автомобіль, який потрібно було підпалити, як згодом дізналася дівчинка, він належав територіальному центру комплектування. Коли вона зрештою відмовилася виконувати завдання, спочатку погодившись, чоловік продовжував тиснути на неї, погрожуючи завдати шкоди її молодшим братам і сестрам та іншим членам її сім'ї.
35. Деякі дії, вчинені дітьми, призвели до їхньої загибелі або поранення, а також до жертв серед інших цивільних осіб. За інформацією української влади, у звітному періоді щонайменше двоє хлопчиків загинули

⁷ Див. УВКПЛ «Вплив збройного конфлікту та окупації на права дітей в Україні», пункт 69.

⁸ Інформація, отримана від Генеральної прокуратури України

⁹ Інформація, отримана від Офісу Генерального прокурора України.

та один був поранений внаслідок поводження з СВП.¹⁰ Сім цивільних осіб (4 чоловіки і 3 жінки) загинули або були поранені внаслідок інцидентів, пов'язаних із СВП, які були виготовлені або переносилися дітьми.

36. У випадку зв'язку цих випадків зі збройним конфліктом, таке використання дітей є порушенням міжнародного права, що забороняє вербування або використання дітей у збройному конфлікті.¹¹ «Використання» дітей тлумачать як таке, що включає їхнє використання у будь-якій якості, зокрема як бійців або шпигунів.¹² Будь-яке використання дітей у конфлікті може негативно вплинути на їхнє фізичне, психологічне та емоційне благополуччя.
37. Окрім цих ризиків, дітям, які виконували завдання описані вище, загрожує затримання та кримінального переслідування в Україні. За даними українських правоохоронних органів, 103 дитини (91 хлопчик та 12 дівчаток) були затримані¹³ та станом на 31 травня 2025 року 42 дитини, серед яких одна дівчинка, були засуджені. З 42 дітей 7 хлопчиків були засуджені до позбавлення волі на терміни від трьох років і шести місяців до десяти років, тоді як усім іншим призначено покарання, не пов'язані з позбавленням волі.¹⁴
38. Відповідно до міжнародного права прав людини, затримання дитини допускається лише як крайній захід, на максимально короткий термін і лише у виняткових випадках.¹⁵ Їхній вік, обставини та будь-які елементи примусу слід брати до уваги у будь-якому кримінальному переслідуванні, з відновленням та реінтеграцією як першочерговими міркуваннями.¹⁶ Під час 9 візитів до місць тримання під вартою та інтерв'ювання 16 хлопчиків та 2 дівчаток, УВКПЛ встановило, що умови їхнього тримання були належними. Щодо щонайменше 3 дітей, з якими спілкувалося УВКПЛ в місцях тримання під вартою, українські суди змінили запобіжний захід з тримання під вартою на домашній арешт.

IV. ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ

A. Українські військовополонені, яких утримує Російська Федерація

Страти українських військовослужбовців, захоплених у полон російськими збройними силами

39. УВКПЛ задокументувало достовірні повідомлення про страти 106 українських військовослужбовців, захоплених у полон російськими збройними силами, в період із кінця серпня 2024 року, коли відбулось значне зростання таких випадків порівняно із попередніми періодами, до травня 2025 року.¹⁷ За наявними даними, тридцять п'ять з цих страт відбулись впродовж поточного звітного періоду. УВКПЛ визнало ці повідомлення достовірними на основі аналізу відеозаписів, фотографій, поширених як українськими, так і російськими джерелами, а також на підставі детальних конфіденційних бесід зі свідками.

¹⁰ 8 лютого 2025 року в Харкові загинув 15-річний хлопчик, а 11 березня 2025 року в Івано-Франківську загинув 17-річний хлопчик, а 15-річний хлопчик отримав поранення.

¹¹ Конвенція про права дитини, стаття 38; Додатковий протокол 1, стаття 77.

¹² Міжнародний кримінальний суд, рішення у справі Прокурор проти Томаса Лубанги Дыло від 14 березня 2012 року, пункти 619-628; Див. також Принципи та керівні положення щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами або збройними групами (Паризькі принципи), 2007; правило 137 Звичайного міжнародного гуманітарного права МКЧХ.

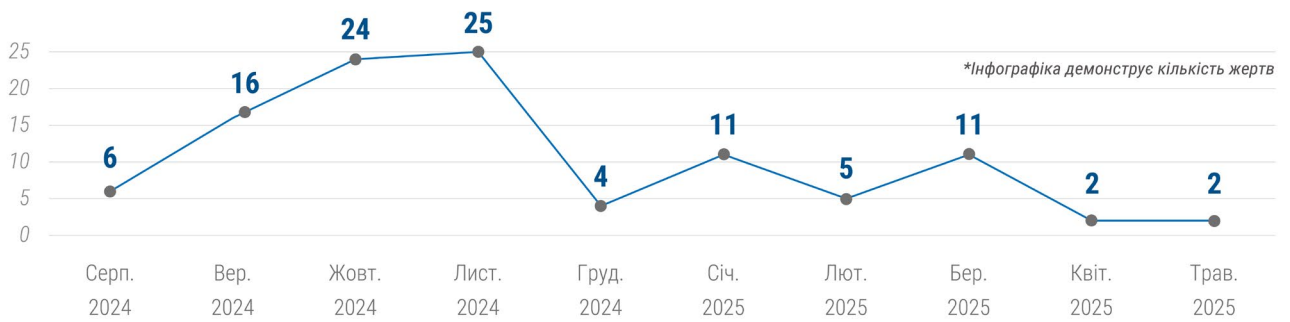
¹³ Кримінальний кодекс України, статті 111 (державна зрада), 113 (диверсія), 114 (шпигунство), 114-1 (перешкодження законній діяльності Збройних Сил), 194 (пошкодження майна) та 258 (терористичний акт).

¹⁴ Інформація, отримана від Офісу Генерального прокурора України.

¹⁵ Конвенція про права дитини, стаття 37; Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі (Гаванські правила), параграф 2.

¹⁶ Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройному конфлікті, ст. 6(3).

¹⁷ УВКПЛ «41-ша періодична доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: з 1 вересня по 30 листопада 2024 року», 31 грудня 2024 року.



Дата створення: 25 червня 2025 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

40. Переважна частина з цих повідомлених страт відбулася на ділянках фронту, де російські війська просуваються, зокрема в Донецькій та Курській областях. Наприклад, у січні 2025 року проросійські телеграм канали, у тому числі російське воєнізоване ультраправе угруповання, пов'язане з російськими збройними силами і органами безпеки,¹⁸ опублікували відеозапис, на якому шестеро українських військовополонених були по черзі розстріляні російськими військовослужбовцями.¹⁹ Публікація відео супроводжувалась заявами, що підтримували дії осіб, відповідальних за страти.
41. З 24 лютого 2022 року УВКПЛ підтвердило 88 випадків страт російськими збройними силами осіб, які припинили участь у воєнних діях (*hors de combat*) (усі чоловіки), включаючи українських військовополонених. Із них щонайменше сім осіб були страчені у період із грудня 2024 року. УВКПЛ продовжує перевіряти додаткові випадки, щодо яких триває збір доказової інформації.

Катування, жорстоке поводження та смерть українських військовополонених у полоні Російської Федерації

42. Свідчення 117 українських військовослужбовців та двох осіб зі складу затриманого медичного персоналу (загалом 118 чоловіків і одна жінка), звільнених із російського полону, підтверджують існування сталих, широкомасштабних і систематичних практик катувань та жорстокого поводження. Згідно з 48 свідченнями, катування продовжувалось протягом звітного періоду.²⁰
43. Більшість опитаних перебували в полоні понад два роки. Усі, крім трьох, надали детальну інформацію про катування і жорстоке поводження, зокрема сильні побиття, змушування перебувати в стресових позах, удари електричним струмом, атаки службових собак, сексуальне насильство, тривале стояння, змушування до виснажливих фізичних вправ та приниження. Деякі з тих, хто довго перебував в одному й тому ж місці утримання – як на окупованій території, так і в межах Російської Федерації – зазначали, що з 2024 року тяжкість та частота випадків катувань та жорстокого поводження зменшилася.
44. Із кінця 2024 року російська влада почала переводити значну кількість військовополонених з виправних колоній на окупованій території до слідчих ізоляторів у віддалених регіонах Російської Федерації.²¹ Переведені в такі установи особи надавали послідовні свідчення про сильні побиття, удари електричним струмом, роздягання до нижньої білизни, сексуальне насильство та приниження під час прибуття до нових місць утримання, а також під час допитів і щоденних процедур. Військовополоненим доводилося просити дозволу для користування туалетом, їм заборонялося підтримувати зв'язок із рідними. За словами опитаних, персонал таких установ вживав заходів для приховування своєї особи, зокрема носив балаклави та не розкривав місцезнаходження приміщень для утримання військовополонених.

¹⁸ Можна побачити солдата у формі «мультикам» та бронезилеті, що використовуються російськими збройними силами.

¹⁹ Диверсійно-штурмова розвідувальна група «Русич». З 2022 року група публікує в соціальних мережах заклики до страти українських військовополонених.

²⁰ Протягом звітного періоду обміну українськими військовослужбовцями не було здійснено.

²¹ Назви установ не розголошуються з міркувань захисту. УВКПЛ займається визначенням інших установ.

45. Впродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало п'ять випадків смерті українських військовополонених (усі чоловіки), що сталися в місцях утримання між 2022 і 2025 роками. Причинами смерті стали катування, неналежні умови інтернування або відсутність належної медичної допомоги. Один із задокументованих випадків трапився у березні 2024 року, коли військовополонений помер через три дні після жорстокого побиття в одному з місць утримання на території Російської Федерації. Його не було госпіталізовано і він помер, залишаючись прикутим до ліжка в камері. Усього з лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало смерть 25 українських військовополонених і одного затриманого медичного працівника за подібних обставин.

Кримінальне переслідування українських військовополонених за безпосередню участь у бойових діях

46. Впродовж звітнього періоду щонайменше 125 українських військовополонених (усі чоловіки), захоплених у Курській області, були засуджені російськими судами за обвинуваченнями, пов'язаними з тероризмом.²² Звинувачення стосувалися дій, які, згідно з МГП, є легітимними воєнними діями: вторгнення на територію Курської області, спорудження оборонних позицій, спостереження за пересуванням російських військ, напади на російські сили, а також носіння та використання зброї. Відповідно до МГП, особи, які мають статус військовополонених, користуються імунітетом комбатанта та не можуть притягуватися до кримінальної відповідальності за безпосередню участь у бойових діях або за вчинення легітимних воєнних дій у межах міжнародного збройного конфлікту, навіть якщо такі дії могли б вважатися злочином за внутрішнім законодавством.²³ 12 березня 2025 року Президент Російської Федерації публічно підтримав кримінальне переслідування українських військовополонених за тероризм.²⁴

В. Військовополонені Російської Федерації та третіх країн, яких утримує Україна

Страти російських військовослужбовців українськими збройними силами

47. У звітному періоді УВКПЛ підтвердило страту одного російського військовослужбовця, який припинив участь у бойових діях (*hors de combat*), вчинену українським солдатом у Донецькій області наприкінці 2024 року. Також триває перевірка інформації щодо ймовірної страти іншого російського військовослужбовця в Харківській області у лютому 2025 року. Загалом УВКПЛ підтвердило 26 страт українськими збройними силами осіб, які припинили участь у бойових діях (*hors de combat*) (усі чоловіки), включаючи російських військовополонених з лютого 2022 року. Всі ці випадки, окрім одного, сталися у 2022 році та на початку 2023 року.

Катування та жорстоке поводження з військовополоненими, яких утримує Україна

48. Впродовж звітнього періоду УВКПЛ опитало 95 військовополонених, захоплених українською стороною, включно з 21 громадянином третіх країн. П'ятдесят дев'ять з них повідомили про випадки катувань і жорстокого поводження, зокрема побиття палицями, пластиковими трубами, удари електричним струмом, атаками собак, примушування до виснажливих фізичних вправ, погрози вбивством, сексуальне насильство, імітацію страт і приниження. Більшість із цих дій мали місце у транзитних місцях до прибуття в офіційні установи інтернування. Одинадцять респондентів повідомили про побиття під час так званої «приймки», ляпаси по обличчю та словесні образи, яких зазнали в офіційних місцях інтернування у період з травня 2024 року до квітня 2025 року. Також УВКПЛ задокументувало продовження використання у 2025 році щонайменше двох неофіційних місць утримання в Києві або поблизу нього, де військовополонені утримувалися без зв'язку із зовнішнім світом до 14 місяців. В одному з цих місць військовополонені

²² Кримінальний кодекс Російської Федерації, стаття 205, пункт 2, підпункти (а) та (в), що стосуються обтяжуючих обставин змови або вчинення злочину у складі організованої групи та дій, що призвели до значної майнової шкоди або інших тяжких наслідків.

²³ Імунітет комбатантів – це звичаєва доктрина. Він ґрунтується на праві комбатантів безпосередньо брати участь у воєнних діях. Додатковий протокол I, стаття 43, пункт 2.

²⁴ Див. <https://www.youtube.com/watch?v=vhMH9gAhVNY> (останнє звернення 14 травня 2025 р.) та УВКПЛ, «Доповідь про поводження з військовополоненими та оновлена інформація про ситуацію з правами людини в Україні, 1 червня – 31 серпня 2024 р.», пункт 52, для отримання додаткової інформації про явні заклики до незаконного поводження з українськими військовополоненими з боку російських публічних діячів.

повідомляли про побиття та напади собак під час так званої процедури «прийомки», а також про недостатню та неякісну їжу, що призводило до втрати ваги та проблем із зубами.

49. За інформацією Офісу Генерального прокурора України, тривають кримінальні розслідування стосовно застосування катувань і жорстокого поводження в одному з неофіційних місць утримання на території Донецької області, які мали місце між березнем і вереснем 2024 року, про які згадувалося у попередній доповіді УВКПЛ, однак жодних підозрюваних не було встановлено. УВКПЛ також опитало ще сімох російських військовополонених, які підтвердили, що зазнали катувань і жорстокого поводження у тому ж самому місці утримання.²⁵

Публічна демонстрація військовополонених

50. УВКПЛ зафіксувало численні випадки публікації фото і відеозаписів військовослужбовців, утримуваних Україною, у мережі інтернет, включно з матеріалами, розміщеними українською владою та медіа у звітному періоді. На деяких відео зображені військовополонені з Китаю та Північної Кореї. Міжнародне гуманітарне право захищає військовополонених від виставлення на цікавість публіки, що означає заборону поширення зображень військовополонених, записів їхніх допитів, а також будь-якої іншої особистої інформації. Виставлення на цікавість публіки військовополонених, у тому числі громадян третіх країн, може поставити під загрозу їхню безпеку після повернення додому або мати негативні наслідки для їхніх сімей.²⁶ Щонайменше п'ятеро опитаних УВКПЛ військовополонених заявили, що побоюються катувань або ув'язнення в разі повернення до Російської Федерації або до своїх країн.

V. СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ

51. Впродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало 106 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), скоєного представниками російських збройних сил, російських правоохоронних органів та російських пенітенціарних установ. Постраждалими стали 94 чоловіки, 9 жінок і 3 дівчини. Щонайменше 18 з цих випадків трапилися протягом звітного періоду. Задокументовані випадки підтверджують сталі практики сексуального насильства, які узгоджуються з попередніми висновками УВКПЛ.
52. Сексуальне насильство продовжувало використовуватися як форма катувань і жорстокого поводження з українськими чоловіками, яких утримували під вартою на окупованій Російською Федерацією території або в Російській Федерації. УВКПЛ підтвердило, що сексуального насильства зазнали 85 військовополонених, двоє осіб зі складу затриманого медичного персоналу і шестеро цивільних осіб. Сексуальне насильство відбувалося на різних етапах перебування в полоні та включало зґвалтування, каліцтво статевих органів, побиття та удари електричним струмом по геніталіях, примусове оголення, побиття та удари електричним струмом в оголеному вигляді, сексуальне приниження, а також погрози зґвалтуванням, кастрацією чи іншими формами сексуального насильства. Наприклад, один український військовополонений розповів УВКПЛ, що з осені 2022 до літа 2024 року його регулярно били по геніталіях, примусово оголювали та піддавали побиттям в оголеному вигляді у місці утримання на окупованій території. У кінці грудня 2024 року, під час так званої процедури «прийомки» у віддаленому місці утримання в Російській Федерації, його змусили повністю роздягнутися, після чого побили та застосували електричний струм в оголеному вигляді. В іншому випадку, який трапився у вересні 2023 року, але був підтверджений УВКПЛ під час звітного періоду, російські солдати піддали сексуальному каліцтву та зґвалтували українського військовополоненого невдовзі після взяття його в полон. Після цього вони вистрілили йому в анус із пістолета, а тоді стратили його. УВКПЛ також задокументувало випадок із цивільним чоловіком, якого російська влада заарештувала в серпні 2024 року в Запорізькій області та застосувала до нього електричний струм під час допиту, під'єднавши дроти до його сосків і геніталій.
53. Цивільні жінки та дівчата стикалися із підвищеним ризиком сексуального насильства, зокрема зґвалтування, в житлових районах на окупованій території, де розміщувалися російські збройні сили.

²⁵ УВКПЛ, «Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 вересня – 30 листопада 2024 року», пункт 58.

²⁶ Стаття 13 (2) Третьої Женевської конвенції говорить, що «військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема від актів насилля чи залякування, а також від образ та цікавості публіки».

Протягом звітної періоду УВКПЛ задокументувало випадки зґвалтувань, групових зґвалтувань, сексуальних нападів, примусового оголення, сексуального приниження, сексуальних домагань та погроз сексуальним насильством, скоєних російськими солдатами проти шістьох жінок та трьох дівчат. Наприклад, у березні 2024 року в Херсонській області двоє російських солдатів затягли в машину 17-річну дівчину, яка йшла вулицею, та піддали її груповому зґвалтуванню.

54. Загалом, з 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало 484 випадки СНПК, скоєного представниками російської влади проти цивільних осіб та військовополонених, а саме щодо 350 чоловіків, 119 жінок, 13 дівчат та 2 хлопців. З них, 8 чоловіків, 43 жінки та 9 дівчат були зґвалтовані, у тому числі 10 жінок та 4 дівчини були піддані груповим зґвалтуванням. Інші форми сексуального насильства включали спроби зґвалтування, каліцтво статевих органів, сексуальні напади, примусове оголення, побиття та удари електричним струмом по геніталіях, а також погрози сексуальним насильством.
55. Протягом звітної періоду УВКПЛ також задокументувало 15 випадків сексуального насильства щодо військовополонених з Російської Федерації та третіх країн (усі чоловіки), скоєного представниками українських збройних сил, українських правоохоронних органів та українських пенітенціарних установ здебільшого на ранніх етапах утримання, до переведення в офіційні установи. Три з цих випадків трапилися протягом звітної періоду. Форми сексуального насильства включали побиття та удари електричним струмом по геніталіях, примусове оголення, побиття в оголеному вигляді та погрози сексуальним насильством. Наприклад, у червні 2024 року, невдовзі після взяття у полон, в неофіційному місці утримання у Харківській області російського військовополоненого примусово роздягли та допитували із застосуванням електричного струму до його вух, пальців, сосків і геніталій.
56. Загалом, з 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало 66 випадків сексуального насильства, скоєного представниками української влади щодо 58 чоловіків і 8 жінок. З них один випадок стосувався спроби зґвалтування, ще один – сексуального нападу. Інші форми сексуального насильства включали побиття та удари струмом по геніталіях, примусове оголення та погрози сексуальним насильством.

VI. ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОКУПОВАНІЙ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ТЕРИТОРІЇ

A. Право на життя, фізичну та психічну недоторканність, свободу та безпеку

Смерть, катування та жорстоке поводження з українськими затриманими цивільними особами

57. Впродовж звітної періоду УВКПЛ провело конфіденційні бесіди з 21 цивільною особою ²⁷ (14 чоловіків і 7 жінок), які раніше були затримані або утримувалися під вартою на території, окупованій Російською Федерацією, двох із них було звільнено під час звітної періоду. Дев'ятнадцять опитаних повідомили про застосування до них катувань та інших форм жорстокого поводження під час утримання, включно з погрозами стратою, імітацією страти, побиттями, сексуальним насильством, порізами ножем, симуляцією утоплення, застосуванням електричного струму, недостатністю медичної допомоги та утриманням у нелюдських умовах. Наприклад, чоловік, який був затриманий за ймовірне порушення комендантської години в Запорізькій області та утримувався під адміністративним арештом з серпня по грудень 2024 року, повідомив про пережите сексуальне насильство (див. пункт 52). Інший звільнений затриманий повідомив, що восени 2022 року зазнав побиття й катування струмом в офіційному місці утримання, після чого йому не надали медичної допомоги. Після того, як він був звільнений через сім місяців і звернувся за медичною допомогою, лікарі виявили тяжке ураження серця і неправильно зрощений перелом ключиці.
58. У лютому 2025 року українська влада повідомила про повернення тіла української журналістки Вікторії Рощиної, яка зникла безвісти на окупованій території у серпні 2023 року. Російські посадовці поінформували її родину у жовтні 2024 року, що вона померла під вартою.²⁸ За даними української влади, на її тілі виявлено сліди катувань. Триває додаткова судово-медична експертиза для остаточного

²⁷ Згідно з МГП, цивільною особою є будь-яка особа, яка не є членом збройних сил.

²⁸ Див. УВКПЛ, «Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 вересня – 30 листопада 2024 року», пункт 62.

підтвердження її особи. Також, у лютому 2025 року кримський татарин, засуджений у Російській Федерації до восьми років ув'язнення за участь в організації, яку РФ визнала «терористичною», помер під вартою. Перед своєю смертю він повідомляв свою родину про побиття в ув'язненні, а також страждав від діабету та набряку легень. Загалом, з лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало смерть щонайменше 32 цивільних осіб (25 чоловіків і 7 жінок) в офіційних та неофіційних місцях утримання на окупованій території та на території Російської Федерації внаслідок катувань, відсутності належної медичної допомоги або утримання в нелюдських умовах.

Відсутність інформації про долю та місцезнаходження затриманих

59. Проблема відсутності інформації про долю і місцезнаходження осіб, затриманих на окупованій території, залишається системною. У багатьох випадках родичі затриманих безуспішно зверталися до відповідних російських органів із запитом про долю близьких. Значна частина таких випадків може розцінюватися як насильницькі зникнення.²⁹ Наприклад, на початку 2025 року на окупованій території затримали підлітка. Його родичі протягом трьох тижнів безрезультатно шукали інформацію, допоки представники влади усно підтвердили, що він живий і обвинувачується в державній зраді, проте місце його утримання залишалося невідомим станом на травень 2025 року. В іншому випадку, місцезнаходження жінки, яку затримали 25 травня 2023 року, досі не розкрито, попри численні звернення її родини до російської влади впродовж двох років.

В. Закон окупації

60. Протягом звітного періоду Російська Федерація продовжувала нав'язувати на окупованій території України власні правові та інституційні механізми, ігноруючи чинне на цій території законодавство, що суперечить МГП.³⁰
61. Окупаційна влада також запровадила низку нових законів та указів, що прямо або опосередковано дискримінують мешканців окупованої території, які не мають російського громадянства або не приймають російську мову та культуру. Зокрема, один із указів вимагає від українців, які проживають на окупованій території, до 10 вересня 2025 року отримати російське громадянство або легалізувати своє перебування відповідно до російського законодавства. Процедура передбачає перевірку знань російської мови, історії та законодавства.³¹ Указ також скасував попередні норми, що, принаймні формально, гарантували українцям право на безоплатну медичну допомогу.³² Низка регіональних законів, що набрали чинності 1 січня 2025 року, зробили російське громадянство обов'язковою умовою для отримання пенсій.³³ Інший новий закон зобов'язує громадян так званих «недружніх країн», зокрема України, отримати спеціальний дозвіл для реєстрації власності чи ведення бізнесу.³⁴ Ще один закон передбачає, що діти без російського громадянства мають довести знання російської мови для зарахування до навчальних закладів.³⁵

²⁹ Див. УВКПЛ, «Затримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну, 24 лютого 2022 року – 23 травня 2023 року», пункт 68.

³⁰ Гаазькі правила, стаття 43; Четверта Женевська конвенція, стаття 64.

³¹ Указ Президента Російської Федерації від 20 березня 2025 року № 159 доступний за посиланням <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202503200022>

³² УВКПЛ раніше документувало, що доступ до медичної допомоги насправді був обмежений для мешканців без російського громадянства. УВКПЛ, «Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 березня – 31 травня 2024 року», липень 2024 року, пункт 44.

³³ УВКПЛ раніше документувало, що доступ до медичної допомоги насправді був обмежений для мешканців без російського громадянства. УВКПЛ, «Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 березня – 31 травня 2024 року», липень 2024 року, пункт 44.

³⁴ Указ Президента Російської Федерації від 14 березня 2025 року № 145 <http://publication.pravo.gov.ru/document/00012025031400122025> доступно за посиланням <http://publication.pravo.gov.ru/document/00012025031400122025> до 1 січня 2028 року

³⁵ Федеральний закон Російської Федерації № 544 - ФЗ від <http://publication.pravo.gov.ru/document/000120241228004528>

62. Такі та подібні обмеження, що базуються на національній ознаці, чинять системний тиск на мешканців окупованої території з метою примусового набуття російського громадянства. Це порушує заборону, передбачену МГП, змушувати цивільне населення присягати на вірність державі-окупанту.³⁶ У березні 2025 року російська влада заявила, що видала 3,5 мільйона паспортів жителям окупованої території. Багато з опитаних УВКПЛ осіб зазначили, що погодилися на отримання громадянства через відсутність інших реалістичних варіантів.
63. Російська Федерація також порушує своє зобов'язання не здійснювати примусове переміщення осіб усередині окупованої території або не депортувати до Російської Федерації чи третіх країн.³⁷ Протягом звітного періоду продовжувалася депортація цивільних осіб, які перебували під вартою, з окупованої території до Російської Федерації.³⁸ Наприклад, у березні 2025 року національного співробітника ОБСЄ з Луганської області, засудженого у 2022 році за звинуваченням у «державній зраді», було депортовано до віддаленої виправної колонії в Російській Федерації. Колишні українські військовополонені, з якими поспілкувалося УВКПЛ, повідомили, що під час утримання в російських слідчих ізоляторах перебували як військові, так і цивільні особи. Окрім того, що депортація утримуваних осіб з окупованої території до Російської Федерації заборонена МГП, це збільшує ризик насильницьких зникнень та порушує право на сімейне життя (див. п.59).
64. 1 квітня 2025 року Російська Федерація розпочала весняну кампанію призову до збройних сил, яка охопила і окуповану територію України,³⁹ що є порушенням МГП, відповідно до норм якого забороняється примус мешканців окупованої території до служби в армії держави-окупанта.⁴⁰ Одночасно велася агітація, спрямована на залучення осіб до «добровільного» вступу до збройних сил РФ, що також суперечить МГП.⁴¹ Інформаційні кампанії містили обіцянки одноразової виплати в розмірі 400 000 рублів (приблизно 5000 доларів США) за укладення контракту на участь у так званій «спеціальній військовій операції», терміні, яким Російська Федерація позначає повномасштабне вторгнення в Україну.⁴²

Житлові, земельні та майнові права

65. Протягом звітного періоду окупаційна влада активізувала заходи з експропріації житлової нерухомості яка визнана потенційно «безхазяйною», спираючись на закони, ухвалені у 2023 та 2024 роках.⁴³ Норми МГП забороняють окупаційній державі конфісковувати приватну власність.⁴⁴
66. Окупаційна влада протягом звітного періоду розмістила повідомлення про щонайменше 16 295 «потенційно безхазяйних» об'єктів нерухомості як на дверях житлових приміщень, так і на офіційних веб-сайтах. Це на 63% більше, ніж у попередні шість місяців. Багато з цих об'єктів належать особам, які виїхали на підконтрольну Україні територію. Найбільше таких повідомлень зафіксовано в Донецькій, Херсонській та Луганській областях. Лише у Маріуполі в період з грудня 2024 року до травня 2025 року до цього переліку було внесено щонайменше 12 191 квартиру. Загалом УВКПЛ задокументувало близько 30 000

<http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202412280045> грудня

2024

<http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202412280045p>

<http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202412280045>,

доступний

за

посиланням

<http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202412280045>

³⁶ Четверта Женевська конвенція, стаття 45.

³⁷ Четверта Женевська конвенція, стаття 49 (1).

³⁸ Четверта Женевська конвенція, стаття 76

³⁹ Указ Президента Російської Федерації від 31 березня 2025 року № 187, доступний за посиланням <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202503310001>

⁴⁰ Четверта Женевська конвенція, стаття 51

⁴¹ Там само.

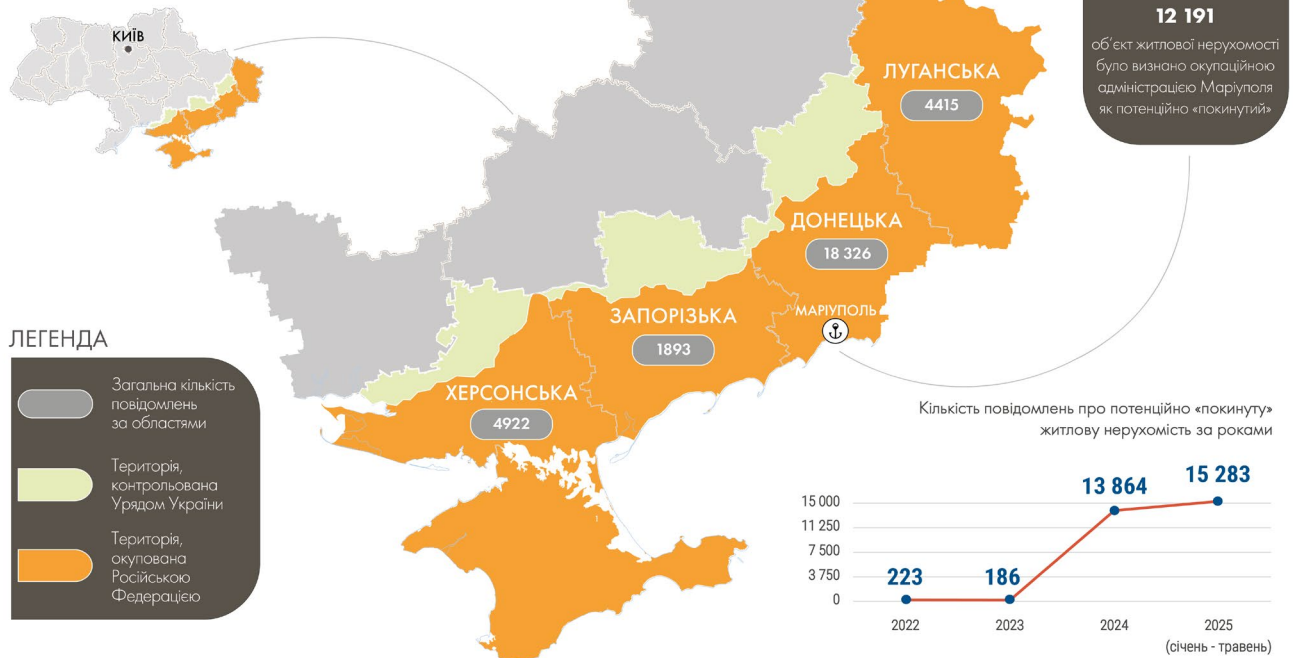
⁴² Указ Президента Російської Федерації від 31 липня 2024 року № 644, доступний за посиланням <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202407310001>

⁴³ Див. УВКПЛ, Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 березня – 31 травня 2024 року, липень 2024 року, пункти 48-50; УВКПЛ, Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 вересня – 30 листопада 2024 року, грудень 2024 року, пункти 81-83.

⁴⁴ Гаазькі правила, ст. 46; Четверта Женевська конвенція, ст. 47.

об'єктів, що були визнані «потенційно безхазяйними» з моменту ухвалення відповідних законів у 2023 та 2024 роках.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОТЕНЦІЙНО «ПОКИНУТЕ» ЖИТЛО, ВИДАНІ РОСІЙСЬКОЮ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ ЩОДО 29 556 КВАРТИР І БУДИНКІВ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ



Джерела: УВКПЛ ММПЛУ

67. Публікація повідомлення про те, що житлова нерухомість «потенційно безхазяйна» запускає 30-денний термін для власника, аби підтвердити свої права на власність, інакше існує ризик передачі майна до місцевої адміністрації. Однак для багатьох осіб, навіть якщо вони знають про таке повідомлення, виконати вимоги щодо підтвердження права власності складно або взагалі неможливо.
68. Вимога до власників майна особисто з'явитися для підтвердження права власності створює значні логістичні труднощі та потенційні ризики для безпеки тих, хто проживає за межами окупованої території.⁴⁵ Через відсутність пунктів пропуску на лінії фронту, єдиний можливий шлях повернення українських громадян на окуповану територію – через територію Російської Федерації, де вони часто підлягають ретельному допиту прикордонними службовцями та перегляду вмісту електронних пристроїв.
69. Російська влада неодноразово відмовляла у в'їзді мешканцям окупованої території. Наприклад, УВКПЛ опитало п'ятьох жінок, які родом з окупованої території і яким у різний час було відмовлено у в'їзді до Російської Федерації, а отже - і на окуповану територію, з накладенням заборони на в'їзд строком до 50 років. Кілька осіб, опитаних УВКПЛ, повідомили, що вони уникають поїздки на окуповану територію через страх бути затриманими через свої справжні або приписувані проукраїнські погляди чи зв'язки з військовослужбовцями Збройних сил України.
70. Крім того, вимога пред'являти паспорт Російської Федерації унеможливує підтвердження права власності для українців, які не мають російського громадянства.⁴⁶
71. У разі, якщо власник не може або не бажає підтвердити своє право власності, призначений Росією суд на окупованій території може передати майно у власність місцевим органам влади. Водночас УВКПЛ не відомо про будь-які публічно доступні записи про кількість майна, переданого у власність місцевих органів.

⁴⁵ Див. УВКПЛ «Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 вересня – 30 листопада 2024 року», пункт 81.

⁴⁶ Вимога пред'явити паспорт Російської Федерації чітко прописана в законодавстві та інструкціях Запорізької області. Див., наприклад, інструкції на офіційному сайті окупаційної влади Запорізької області: https://zo.gov.ru/news/show_group/vyyavlennoe_beskhoyaynoe_imushchestvo.

УВКПЛ також задокументувало, що ця вимога застосовується в інших областях.

Раніше окупаційна влада публічно заявляла про плани використовувати експропрійовану нерухомість для розміщення «спеціалістів» із Російської Федерації.⁴⁷

72. В Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, Україна («Крим»), суди окупаційної влади продовжували зобов'язувати осіб, які не мають російського громадянства, включаючи громадян України, відмовлятися від права власності на земельні ділянки. Такі рішення ґрунтуються на указі Російської Федерації 2020 року, який визначає значну частину Криму як «прикордонну територію», таким чином обмежуючи право власності на землю в цих районах, надаючи його лише громадянами Російської Федерації.⁴⁸ Наприклад, в грудні 2024 році, призначений Росією суд в Севастополі зобов'язав громадянина України відмовитися від права власності на своє майно через відсутність у нього російського паспорта.⁴⁹

С. Свобода вираження поглядів, думок, зібрань і віросповідання

73. 28 грудня 2024 року Російська Федерація ухвалила Державну стратегію протидії екстремізму, у якій «український націоналізм» визначено як одну з форм екстремізму, а «екстремізм в Україні» – як загрозу національній безпеці.⁵⁰ УВКПЛ задокументувало випадки, коли окупаційна влада застосовувала санкції до осіб лише за вираження української ідентичності або нібито демонстрацію підтримки України. Наприклад, у лютому 2024 року в Мелітополі (Запорізька область) жінку затримали за публікацію зображень із проукраїнською символікою в соціальних мережах. Вона була визнана винною у поширенні «екстремістських матеріалів», що класифікується як адміністративне правопорушення згідно з російським законодавством.⁵¹
74. Окупаційна влада також притягала до відповідальності за «демонстрацію нацистської символіки» або «прояв неповаги до російської держави» осіб, які відкрито ототожнювали себе з українською національністю або мали відмінні політичні погляди. У Криму, де судові рішення є публічними, підконтрольні Російській Федерації суди засудили 50 осіб (21 жінку та 29 чоловіків) за дії, що, за оцінкою УВКПЛ, були реалізацією права на свободу вираження поглядів. Йдеться, зокрема, про публікацію в соціальних мережах фотографій із національною українською символікою, дописів на підтримку територіальної цілісності України та закликів відновити мирні переговори.
75. Крім того, окупаційна влада застосовувала інші правові положення для переслідування за інакомислення, зокрема за критику повномасштабного вторгнення в Україну та дій окупаційної адміністрації. За даними відкритих судових протоколів, протягом звітного періоду суди в Криму засудили 311 осіб (217 жінок і 94 чоловіків) за адміністративне правопорушення «дискредитація Збройних Сил Російської Федерації».⁵² Наприклад, одну жінку було оштрафовано на 30 000 рублів (приблизно 370 доларів США) за публікацію в соціальних мережах із закликом до діалогу між сторонами конфлікту.
76. Окупаційна влада також продовжувала обмежувати доступ до незалежних джерел інформації. 11 лютого 2025 року призначений Росією керівник окупованих територій Херсонської області підписав указ, який забороняє придбання та використання «неліцензованого» супутникового обладнання для перегляду іноземних телеканалів. Офіційною метою указу було названо «запобігання поширенню неправдивої інформації».⁵³ Одна жінка повідомила УВКПЛ, що військові перевіряють, чи мешканці використовують супутникові антени для перегляду українських телеканалів.

⁴⁷ Доступно за посиланням: <https://t.me/mizozap/2359> (дата звернення: 19 травня 2025 р.).

⁴⁸ Доступно за посиланням:

<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202003200021?index=4&rangeSize=1>.

⁴⁹ Доступно за посиланням: https://epp.genproc.gov.ru/web/proc_92/search?article=99931292.

⁵⁰ Див. Указ Президента Російської Федерації № 1124 від 28 грудня 2024 року, пункти 6, 14 та 20-24.

⁵¹ Стаття 20.3.3 Кодексу про адміністративні правопорушення, частина 1.

⁵² Протягом попередніх шести місяців УВКПЛ задокументувало 196 обвинувальних вироків за звинуваченнями у дискредитації.

⁵³ Указ «губернатора» окупованої Херсонської області № 17-у від 11 лютого 2025 року, доступний за посиланням: <https://khogov.ru/documents/ukaz-gubernatora-hersonskoj-oblasti-ot-11-02-2025-%E2%84%96-17-uo-zaprete-ispolzovaniya-na-territorii-hersonskoj-oblasti-komplektov-sputnikovogo-televideniya-ne-prednaznachennyh-dlya-raboty-v/>

77. Окупаційна влада також продовжувала переслідувати членів певних релігійних організацій на окупованій території. У січні 2025 року призначений Росією суд у Криму засудив двох чоловіків до шести років позбавлення волі за звинуваченням в «організації діяльності екстремістської організації», за проведення та участь у богослужіннях Свідків Єгови. У лютому 2025 року російські правоохоронні органи заарештували п'ятьох кримських татар за підозрою в належності до ісламської організації «Хізб ут-Тахрір» і звинуватила їх в організації і участі в терористичній організації. І Свідки Єгови, і «Хізб ут-Тахрір» заборонені в Російській Федерації, але не згідно законодавства України. Станом на 1 травня 2025 року, організації, пов'язані з Православною церквою України та Свідками Єгови, не зареєстровані на окупованій території.⁵⁴ Згідно з російським законодавством, фізичні особи та релігійні громади зобов'язані повідомляти владу про своє існування або проходити реєстрацію, якщо вони здійснюють місіонерську діяльність або володіють культовими спорудами.⁵⁵

D. Право на сімейне життя

78. Протягом звітного періоду багато мешканців окупованої території, а також осіб, які проживають на підконтрольній Уряду території та мають родичів на окупованій території, повідомили УВКПЛ про значний емоційний стрес і страждання, спричинені тривалим роз'єднанням родин внаслідок окупації. Масове переміщення населення, викликане бойовими діями, призвело до розриву сімейних зв'язків по обидва боки лінії фронту.
79. Політика та дії Російської Федерації поглибили ці труднощі, завдаючи додаткової шкоди реалізації права на сімейне життя.⁵⁶ Жорсткі обмеження на в'їзд, запроваджені російською владою щодо громадян України, які намагаються потрапити до Російської Федерації, а отже й на окуповану територію, суттєво ускладнили логістику та збільшили фінансові витрати, пов'язані з поїздками з метою відвідування родичів або повернення додому.⁵⁷
80. Для тих, хто намагається повернутися, але російська влада відмовляє їм у в'їзді, це може мати значний вплив на життя їхніх сімей. Як згадувалося раніше, деяким особам було видано заборону на в'їзд на строк до 50 років. Наприклад, одна жінка висловила глибоке занепокоєння тим, що більше ніколи не побачить свою бабусю, яку вважає найріднішою людиною. Інша жінка розповіла про страх залишити без допомоги своїх батьків на окупованій території: літнього батька з обмеженою мобільністю та матір, якій ампутували ногу внаслідок поранення від обстрілу.
81. Сімейні зв'язки також були порушені та розірвані незаконними депортаціями жителів окупованої території до місць утримання, розташованих за кілька тисяч кілометрів у Російській Федерації. В одному з випадків родина затриманого цивільного не мала жодної інформації про його місцеперебування протягом семи місяців. Після депортації до Російської Федерації він зміг зателефонувати родичам лише чотири рази за рік.
82. Розрив сімейних зв'язків також посилювався обмеженнями свободи слова та масштабним стеженням за комунікаціями на окупованій території.⁵⁸ Багато опитаних УВКПЛ осіб, які перебувають на підконтрольній Уряду України території, повідомили, що уникають телефонних дзвінків або спілкування в соціальних мережах із родичами на окупованій території. Вони бояться, що такі контакти можуть стати підставою для переслідування їхніх родичів – як за висловлені в розмовах думки, так і через сам факт підтримання зв'язку з особами з території, контролюваної Україною.

⁵⁴ УВКПЛ переглянуло дані Міністерства юстиції Російської Федерації про зареєстровані релігійні організації доступно за посиланням <https://minjust.gov.ru/ru/pages/reestr-nekommercheskih-organizacij/>

⁵⁵ Див. https://epp.genproc.gov.ru/ru/web/proc_50/activity/legal-education/explain?item=4920522

⁵⁶ Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, ст. 74; Четверта Женевська конвенція, ст. 25-26; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП), ст. 34; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, ст. 10.

⁵⁷ Див. пункт 68 вище.

⁵⁸ Див. Доповідь УВКПЛ «Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідків (24 лютого 2022 року – 31 грудня 2023 року)», пункт 50.

VII. ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПІДКОНТРОЛЬНІЙ УРЯДУ УКРАЇНИ ТЕРИТОРІЇ

A. Здійснення правосуддя

Поводження та кримінальне переслідування осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом

83. Протягом звітного періоду УВКПЛ провело конфіденційні бесіди з 56 особами (33 чоловіками, 14 жінками, 8 хлопцями та 1 дівчиною), яких українська влада затримала за підозрою у державній зраді, «колабораційній діяльності» та інших правопорушеннях, пов'язаних із національною безпекою. Опитування проводилося у семи офіційних місцях тримання під вартою.⁵⁹ Одинадцять осіб повідомили про побиття та погрози під час затримання чи допиту, а одна людина – про позбавлення сну в перші дні утримання. Усі ці випадки стосуються періоду з 2022 по 2025 рік. Загалом, починаючи з 24 лютого 2022 року, УВКПЛ задокументувало випадки катувань або жорстокого поведіння щодо 170 затриманих у зв'язку з конфліктом осіб (132 чоловіків, 35 жінок та 3 хлопців), більшість з яких припали на 2022 рік.

ВИРОКИ У СПРАВАХ ПРО «КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ» (СТАТТЯ 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)
З 1 грудня 2024 року до 31 травня 2025 року



Дата створення: 25 червня 2025 року | Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

84. Раніше УВКПЛ документувало, що багато осіб, яких переслідували за «колабораційну діяльність», могли бути законно змушені окупаційною державою до відповідних дій, згідно з МГП.⁶⁰ На основі аналізу судових рішень, у звітному періоді УВКПЛ встановило, що 51 із 624 засуджених осіб належать до цієї категорії. Це свідчить про подальше зниження кількості таких випадків з 2024 року у порівнянні з 2022 і 2023 роками.

⁵⁹ Кримінальний кодекс України, статті 109-114, 258-258, 260 та 436-442.
⁶⁰ Для подальшого аналізу див. Доповідь УВКПЛ «Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідки (24 лютого 2022 р. – 31 грудня 2023 р.)».

В. Свобода віросповідання

85. Протягом звітнього періоду щонайменше 11 чоловіків, які є членами релігійних громад Свідків Єгови та баптистських громад, заявили про відмову від військової служби з міркувань совісті, однак їм були висунуті обвинувачення в ухиленні від військової служби, непокорі або дезертирстві.⁶¹ У квітні 2025 року Верховний Суд України залишив у силі вирок, яким члена громади Свідків Єгови засуджено до трьох років ув'язнення за ухилення від військової служби. Суд послався на те, що практика Європейського суду з прав людини щодо права на відмову від військової служби не є релевантною в умовах настільки широкомасштабної війни.⁶² Таке рішення суперечить міжнародному праву прав людини, яке не передбачає таких визначень; так, відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, право на відмову від військової служби з міркувань совісті не підлягає обмеженням або відступу.⁶³
86. Крім того, дев'ятеро осіб, які відмовилися від військової служби з міркувань совісті і були опитані УВКПЛ, надали детальні свідчення про катування та жорстоке поводження під час затримання, у територіальних центрах комплектування або після примусового направлення до військових частин. В одному з випадків військовослужбовці зв'язали відмовнику від військової служби руки за спиною, побили його, погрожували стратою і не давали їжі протягом 11 днів за відмову вдягти його військову форму.
87. Протягом звітнього періоду УВКПЛ також задокументувало подальші напади на членів Української православної церкви (УПЦ). 9 квітня 2025 року в селі Верхні Станівці Чернівецької області група невстановлених осіб намагалася захопити будівлю церкви УПЦ та напала на парафіян, використовуючи дерев'яні палиці, перцевий спрей і пруті. За повідомленням УПЦ, внаслідок нападу декілька прибічників отримали тілесні ушкодження. Через три дні стався подібний інцидент, після якого парафіяни були змушені залишити храм. Станом на кінець звітнього періоду вони не змогли повернутися. За свідченнями очевидців, поліція, яка була присутня під час другого нападу, не втрутилася та не запобігла насильству.⁶⁴

С. Економічні, соціальні та культурні права

Евакуація людей старшого віку та людей з інвалідністю з прифронтових районів

88. Польові візити у райони підвищеного ризику, а також конфіденційні бесіди з представниками місцевої влади, підтвердили, що значна частка тих, хто залишився у прифронтових зонах, є людьми старшого віку та людьми з інвалідністю. Так, за словами представника органів влади у місті Херсон, із приблизно 80 000 мешканців міста 50 000 є особами віком понад 55 років. Через це саме ці групи населення непропорційно часто опиняються серед загинувших і поранених у цих районах. За звітний період УВКПЛ задокументувало, що особи віком 60 років і старше становили понад 41% цивільних жертв у прифронтових районах, хоча загалом ця вікова група складає 25% загального населення України.⁶⁵ Державні установи, гуманітарні організації та громадські мережі зіткнулися зі значними ризиками під час надання допомоги, враховуючи атаки на медичних та гуманітарних працівників [див. пункт 24]. В результаті допомога та послуги часто були недоступні в цих небезпечних районах.
89. Протягом звітнього періоду, УВКПЛ здійснило 14 візитів до транзитних центрів і місць тимчасового проживання, а також провело 12 конфіденційних бесід зі співробітниками неурядових організацій, задіяних в евакуації, та 79 конфіденційних бесід з внутрішньо переміщеними особами. Хоча існує кілька причин, через які люди старшого віку та особи з інвалідністю не можуть або не хочуть евакуюватися з прифронтових районів, люди, з якими спілкувалося УВКП, часто зазначали брак фінансових ресурсів, неможливість дозволити собі приватне житло в безпечніших районах та невизначеність щодо того, куди їм переїжджати. Зокрема, 65-річна жінка, евакуйована з Покровська, Донецької області, у вересні 2024

⁶¹ Кримінальний кодекс України, статті 336, 402 та 407.

⁶² Єдиний державний реєстр судових рішень України, справа № 573/406/24, рішення від 15 квітня 2025 року, доступно за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126906863>

⁶³ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, статті 18 та 4. Україна ратифікувала Пакт 12 листопада 1973 року. Див. також А/НRC/56/30, пункти 5-6, з посиланням на відповідні рішення Комітету з прав людини.

⁶⁴ Див. також «Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 1 вересня по 30 листопада 2024 року», пункт 89.

⁶⁵ На основі даних, де вік відомий.

року, розказала УВКПЛ, що багато людей залишилися у місті, незважаючи на погіршення безпекової ситуації, оскільки вони не могли дозволити собі жити в іншому місці з щомісячною пенсією від 3000 до 4000 грн (приблизно 70–100 доларів США).

90. Одна з основних проблем, про яку повідомляють неурядові організації (НУО), що здійснюють евакуацію людей з інвалідністю та людей старшого віку з прифронтових районів, полягає в тому, що транзитні центри часто не обладнані засобами безперешкодного доступу та не мають спеціалізованого персоналу, який може надати необхідну допомогу. У цьому контексті переважно саме НУО забезпечують необхідну підтримку для людей старшого віку та людей з інвалідністю. Наприклад, у Дніпропетровській області діє єдиний приватний транзитний центр, обладнаний засобами безперешкодного доступу та має спеціалізований персонал, фінансований переважно НУО. Водночас у деяких областях, через які відбувається транзит евакуйованих, наприклад, Херсонська, Миколаївська та Одеська, немає таких транзитних центрів.
91. Державні центри для довгострокового проживання, такі як місця тимчасового проживання та гуртожитки, також часто не обладнані засобами безперешкодного доступу. Приблизно 70% таких центрів по всій Україні не мають необхідних умов, таких як бомбосховища, обладнаних санвузлів чи ванних кімнат.⁶⁶ При цьому приватне житло у містах, які приймають евакуйованих, залишається фінансово недоступним, особливо для людей старшого віку з маленькою пенсією. У транзитному центрі в Дніпропетровській області, наприклад, це призвело до того, що евакуйовані особи з інвалідністю перебували там у середньому протягом двох місяців, тому що їм доводилося чекати поки співробітники НУО знайдуть їм відповідне довгострокове житло або вирішать їх проблеми з документами.
92. Люди з інвалідністю та особи старшого віку також зазнають підвищеного ризику бути влаштованими до інституцій, де вони не можуть реалізувати право на самостійний спосіб життя та включення до місцевої спільноти. Відступ від зобов'язань щодо дотримання цих прав неможливий під час надзвичайних обставин.⁶⁷ Представниця однієї з НУО, яка здійснює евакуацію, повідомила УВКПЛ, що більшість людей з інвалідністю та людей старшого віку, які раніше проживали самостійно, після евакуації були розміщені в інституціях, і висловила занепокоєння тим, що вони можуть залишатися там на невизначений термін.
93. Відсутність доступного та гідного довгострокового житла в безпечніших регіонах також призвела до значних затримок в евакуації людей старшого віку та людей з інвалідністю, які перебувають в інституціях. Наприклад, в Сумській області УВКПЛ зафіксувало, що станом на 31 травня 2025 року два заклади догляду для осіб з інвалідністю та людей старшого віку, досі не були евакуйовані, попри вимоги чинного законодавства щодо обов'язкової евакуації установ, розташованих менш ніж за 50 км від кордону з Російською Федерацією.⁶⁸

VIII. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА РЕПАРАЦІЇ

Національне законодавство щодо репарацій

94. Протягом звітного періоду Верховна Рада України ухвалила три закони, які стосуються питання компенсації збитків, завданих внаслідок збройного конфлікту.⁶⁹ Закон №3999-IX стосується дітей, постраждалих внаслідок збройного конфлікту, визначає різні категорії дітей, яким було завдано шкоду, передбачає створення національного реєстру такої шкоди, а також розширює послуги соціальної підтримки для таких

⁶⁶ Кластер «Управління таборами\Координація таборів» (СССМ) «Колективний моніторинг ситуації в Україні, 15-й раунд», 25 лютого 2025 р., с. 16, 18. Див. УВКПЛ «Вплив збройного конфлікту та окупації на права дітей в Україні», п. 69.

⁶⁷ Див. Комітет з прав осіб з інвалідністю, «Загальний коментар № 5 щодо статті 19» та «Керівні принципи щодо деінституціалізації, зокрема у надзвичайних ситуаціях», пункти 6-8.

⁶⁸ Кабінет Міністрів, Постанова № 546 про тимчасове переселення дітей та осіб, які проживають в інституціях, 1 червня 2023 року, та УВКПЛ, «Доповідь про стан прав людини в Україні за період з 1 вересня по 30 листопада 2024 року», грудень 2024 року, пункт 24.

⁶⁹ Закон «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат» від 8 жовтня 2024 року, доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text>

дітей і права на компенсацію. Закон № 4071-IX передбачає створення бази даних для обліку шкоди, завданої особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройного конфлікту.⁷⁰ Ця база покликана об'єднати інформацію про різні види шкоди та слугуватиме основою для розробки державних програм підтримки. Закон № 4067-IX стосується компенсації постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.⁷¹ Він передбачає надання безоплатної реабілітації, включно з медичними, психосоціальними та іншими послугами, а також одноразову фінансову допомогу постраждалим.

95. 19 грудня 2024 року Верховна Рада ухвалила зміни до законодавства, які передбачають можливість отримання компенсації за пошкоджене або знищене майно в районах активних бойових дій і на окупованій території України.⁷² Станом на 31 травня 2025 року цей закон не був підписаний Президентом України.

Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України

96. Впродовж звітнього періоду Реєстр збитків, створений під егідою Ради Європи, розпочав прийом заяв від постраждалих, зокрема щодо декількох порушень особистої недоторканності. У березні 2025 року стартували офіційні переговори щодо створення Комісії з розгляду заяв, яка буде розглядати їх по суті та ухвалювати рішення про виплату компенсацій.
97. УВКПЛ зазначає, що 7 лютого 2025 року Міністерство юстиції Російської Федерації визнало Реєстр збитків «небажаною організацією» на своїй території.⁷³ Відповідно, розповсюдження інформації про Реєстр на території Російської Федерації заборонено, а російським громадянам заборонено брати участь в його діяльності. Порушення карається позбавленням волі до шести років та штрафами до 500 000 російських рублів (приблизно 6000 доларів США). УВКПЛ висловлює занепокоєння, що таке рішення значно обмежить або унеможливить подання заяв про компенсацію збитків жителями окупованої території, що, у свою чергу, створює перешкоди для ефективного доступу до репарацій.

Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України

98. Із 2022 року тривають переговори про створення спеціального міжнародного трибуналу для притягнення до відповідальності вищого політичного та військового керівництва Російської Федерації за планування, підготовку, розв'язання або ведення злочину агресії проти України.⁷⁴ У березні 2025 року завершено технічну роботу над проектами правових документів, необхідних для створення Трибуналу в межах Ради Європи.

ІХ. ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА РОЗБУДОВА ПОТЕНЦІАЛУ

99. Впродовж звітнього періоду УВКПЛ організувало навчання для 25 прокурорів з різних регіонів України щодо стандартів МГП, зокрема у контексті кримінального переслідування за колабораційну діяльність.
100. УВКПЛ надало технічну підтримку під час двох навчальних заходів, проведених Групою експертів Офісу Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства в умовах конфлікту для співробітників Національної поліції та Служби безпеки України. Перший семінар був присвячений методам інтерв'ювання постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом,

⁷⁰ Закон «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» від 20 листопада 2024 року, доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4071-IX#Text>

⁷¹ Закон «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» від 20 листопада 2024 року, за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-IX#Text>

⁷² Закон № 11161 про внесення змін до Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України».

⁷³ Див. Генеральна прокуратура Російської Федерації, доступно за посиланням: https://epp.genproc.gov.ru/web/eng_gprf/mass-media/news?item=101243296

⁷⁴ Міжнародний кримінальний суд не має юрисдикції щодо злочину агресії, а Україна не може притягнути російське керівництво до відповідальності через «імунітет голови держави».

з урахуванням травматичного досвіду. Другий семінар зосереджувався на зміцненні спроможності щодо ефективного розслідування таких злочинів.

101. На основі доповіді УВКПЛ про вплив бойових дій та окупації на права дітей⁷⁵, УВКПЛ у співпраці із Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини розробило конкретні рекомендації для захисту дітей, які проживають на окупованій території або були переміщені з неї. Крім того, УВКПЛ надало інформацію щодо серйозних порушень прав дітей під час війни для щорічної доповіді Спеціальної представниці Генерального секретаря ООН з питань дітей та збройних конфліктів за 2024 рік.
102. 25 квітня 2025 року УВКПЛ провело тренінг з міжнародних стандартів щодо прав дітей та осіб з інвалідністю для 40 учасників, серед яких були педагогічні працівники, батьки та дівчата з інвалідністю. Захід було проведено в межах ініціативи з розвитку лідерських навичок у дівчат з інвалідністю.

Х. РЕКОМЕНДАЦІЇ

103. УВКПЛ закликає до реалізації рекомендацій, викладених у попередніх доповідях, більшість з яких залишаються актуальними. Виявлені в межах цього звітнього періоду порушення свідчать про необхідність подальшого прогресу в сфері прав людини, зокрема виконання наступних рекомендацій:
104. Усім сторонам конфлікту:
- a) Вживати всіх можливих запобіжних заходів з метою уникнення або, принаймні, зменшення шкоди цивільному населенню, зокрема шляхом ретельного вибору засобів і методів ведення бойових дій та перевірки військових цілей; утриматися від застосування вибухової зброї з широкою зоною ураження, включаючи касетні боєприпаси, у районах із присутністю цивільного населення;
 - b) Забезпечити своєчасне, неупереджене та ефективне розслідування всіх імовірних порушень МГП та міжнародного права прав людини (МППЛ), з притягненням до відповідальності ймовірних злочинців, включно з військовослужбовцями та командним складом; гарантувати постраждалим особам право на відшкодування шкоди та належну підтримку, зокрема медичну, психологічну та юридичну допомогу, з урахуванням специфічних потреб жінок, дівчат, чоловіків та хлопчиків;
 - c) Припинити практику демонстрації військовополонених громадськості, зокрема через зйомку та публікації відеозаписів за їх участю; під час прийняття рішень щодо обміну або репатріації враховувати ризики переслідування чи заподіяння шкоди в країні повернення;
 - d) Провести переговори щодо створення гуманітарних коридорів уздовж лінії фронту з метою сприяння возз'єднанню членів родин та забезпечення доступу людей до їхнього майна;
105. Російській Федерації:
- e) Негайно припинити застосування збройної сили проти України та вивести свої військові формування з усієї території України відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 від 2 березня 2022 року «Агресія проти України», а також відповідно до обов'язкового рішення Міжнародного Суду ООН про тимчасові заходи від 16 березня 2022 року;
 - f) Негайно припинити атаки із застосуванням вибухової зброї у районах, населених цивільним населенням;
 - g) Негайно припинити, запобігти та публічно засудити свавільні страти, катування, жорстоке поводження та сексуальне насильство щодо військовополонених і цивільних осіб; зупинити всі незаконні практики, пов'язані з триманням осіб під вартою; забезпечити поводження з військовополоненими та цивільними особами відповідно до положень МГП та МППЛ; надати незалежним і неупередженим спостерігачам повний та регулярний доступ до всіх місць утримання українських військовополонених і

⁷⁵ УВКПЛ «Вплив збройного конфлікту та окупації на права дітей в Україні», березень 2025 року.

затриманих цивільних осіб; розширити практику моніторингових візитів і перевірок, які здійснюються національними правозахисними установами та уповноваженими представниками;

- h) Поважати право військовополонених на зв'язок із зовнішнім світом, зокрема шляхом регулярного доступу до засобів зв'язку; своєчасно надавати інформацію про стан їхнього здоров'я та місцезнаходження, включно з кожним переміщенням між місцями інтернування;
- i) Поважати імунітет комбатантів для українських військовополонених і припинити кримінальне переслідування за звинуваченнями в тероризмі за безпосередню участь в бойових діях;
- j) Забезпечити дотримання прав затриманих українських цивільних осіб, включаючи оперативне надання інформації про причини їхнього затримання, регулярний перегляд рішень про тримання під вартою, ефективні процедури оскарження, право на юридичну допомогу з боку адвокатів за власним вибором, а також звільнення після зникнення підстав для тримання під вартою згідно з міжнародним правом; негайно припинити практику депортації затриманих цивільних осіб до Російської Федерації;
- k) Виконувати обов'язки окупаційної держави відповідно до міжнародного гуманітарного права на окупованій території, зокрема забезпечити відновлення громадського порядку та цивільного життя, які існували до початку окупації, включаючи дотримання українського законодавства та інституцій, окрім випадків, коли це є об'єктивно неможливим;
- l) Гарантувати право на свободу вираження поглядів, релігії та переконань без дискримінації для всіх осіб і груп, які проживають на окупованій території України;
- m) Вилучити Реєстр збитків для України зі списку «небажаних організацій»;
- n) Посилити співпрацю з УВКПЛ, зокрема шляхом надання повного доступу до окупованої території України та до постраждалих районів на території Російської Федерації;
- o) Провести розслідування повідомлень про вербування та використання дітей російськими державними структурами у контексті збройного конфлікту, зокрема шляхом залучення їх через соціальні мережі до здійснення актів спостереження, диверсій та терористичних дій проти майна, об'єктів і військовослужбовців Збройних сил України та інших українських органів влади.

106. Україні:

- p) Негайно припинити та запобігти катуванням і жорсткому поводженню з військовополоненими та особами, затриманими у зв'язку з конфліктом, які утримуються Україною;
- q) Забезпечити оперативну реакцію з боку правоохоронних органів з метою запобігання та припинення актів насильства між релігійними громадами, а також гарантувати притягнення винних до відповідальності незалежно від їхньої приналежності;
- r) Повністю дотримуватися права на відмову від військової служби з міркувань совісті відповідно до статті 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права;
- s) Привести національне законодавство щодо колабораційної діяльності у відповідність до МГП та МППЛ, а також утриматися від переслідування осіб за дії, до яких окупаційна держава відповідно до МГП могла їх законно змусити;
- t) Посилити заходи з евакуації людей старшого віку та осіб з інвалідністю з районів, що зазнають підвищеного ризику, та вжити всіх необхідних дій для забезпечення їхнього права на самостійний спосіб життя, включно з наданням доступного житла та соціальних послуг в громаді;
- u) Посилити роботу з підвищення обізнаності в освітніх закладах щодо використання дітей у збройних конфліктах, зокрема шляхом розробки та проведення спеціалізованих семінарів для педагогів та учнів.

107. Міжнародній спільноті:

- v) Продовжувати закликати всі сторони конфлікту до повного дотримання МППЛ та МГП, вимагати притягнення до відповідальності за всі порушення, забезпечення права на відшкодування шкоди постраждалим, а також вживати всіх необхідних заходів для запобігання новим порушенням;
- w) Закликати до забезпечення якомога повнішого доступу для УВКПЛ та інших незалежних спостерігачів за дотриманням прав людини, до всієї території України, окупованої Російською Федерацією, включаючи місця інтернування та утримання під вартою з метою сприяння всебічному моніторингу та підзвітності;
- x) Надати підтримку НУО, які здійснюють або сприяють евакуації осіб з інвалідністю та людей старшого віку, а також забезпечити підтримку, технічну допомогу та розбудову потенціалу щоб допомогти Україні пришвидшити процес деінституціоналізації та реалізувати довгострокові рішення з розміщення евакуйованих осіб, які повністю враховують потреби людей з інвалідністю та людей старшого віку.